

Együttélési hajlandóság a Vajdaság lakossága körében

Az utóbbi két évtizedben, a délszláv válság következményeként, jelentősen megváltozott a Vajdaság demográfiai szerkezete. A térség „elszerbesítése” hatott a lokális társadalom viselkedéselemeire is. A vajdaságiak a multikulturális létet valamikor előnyként élték meg, míg ma az itt élők egy része kényszerként kezeli ezt a tényt. A dolgozat bemutatja a többnemzetiségű térségben tapasztalt együttélési hajlandóságot. Elemzem a vajdasági lakosság körében elvégzett eddigi (számomra elérhető) empirikus kutatások eredményeit, valamint kérdőíves felméréssel igyekeztem adatokat gyűjteni a vajdasági magyar egyetemisták álláspontjáról az újonnan betelepültekről, toleranciaszintjük összefüggésében. Bár az adatok statisztikailag nem reprezentatívak az egész Vajdaság területére vonatkoztatva, a kiértékelésük információkat ad.

A Vajdaság a multikulturalizmus különleges és specifikus példája. Kulturális, nyelvi, etnikai, vallási sokszínűségét tekintve talán Európa legszínesebb térsége. Ma 26 nemzet és etnikai közösség, valamint 34 vallási közösség él a Vajdaságban (Gábrity Molnár, 2005: 91). Ez a sokszínűség azonban csak ritka történelmi pillanatokban vált a térség előnyévé. A mindenkor központi hatalom gyakran megpróbálta a területet egy etnikum dominanciájának alárendelni.

A Vajdaságba nemcsak az elmúlt évtizedekben érkeztek új lakosok, hanem a betelepülési folyamat az egész elmúlt századra jellemző. A tartomány autochton lakosainak a száma folyamatosan csökken, ami többek között a különböző migrációs hullámok eredménye. 1920 és 1941 között állami földreform keretében 80-100 ezer szerb parasztcsaládot telepítettek le (Mirnics, 2001: 15). Az állami politika a Vajdaság kolonizációját a szerb népesség gazdasági előnyökhöz való juttatásával akarta elérni. Jojkic (1931) számításai szerint 435 ezer szerb betelepülővel lehetett volna elér-

ni a szerb többséget, miközben földet kizárólag a szerb dobrovoljácok kaptak. „A pártutasításra végrehajtott betelepítések után, 1948-tól kezdetét vette még egy bevándorlási hullám, amelyet szekuláris vándormozgalomként ismer a demográfia. A Vajdaságba települők a család egyesítés lehetőségét keresve, tovább is kapcsolatot tartottak fenn szülőföldjükön élő rokonaikkal, barátaikkal. A kolonizációnak és a későbbi szerb vándormozgalomnak ott mutatkozott meg a hatása, hogy a beköltözött családok átlag 5-6 tagúak voltak; természetes szaporodásuk nagyobb volt, mint az őshonos szerbeké... Érkezésük és letelepedésük több közegben megbontotta a magyarság homogenitását, illetve a magyartöbbségi egyensúlyt” (Gábrity Molnár, 2010: 6). Tito idejében 180 ezer boszniai szerbet és montenegróit telepítettek a tartományba (Gábrity Molnár, 2001).

A kilencvenes évek háborús időszakában, több hullámban érkeztek menekültek a tartományba: 1991-ben Szlovéniából és Horvátországból, 1992-ben Horvátországból, 1995-ben és 1996-ban tömegesen Boszniából és Horvátországból, majd 1999-ben Koszovóról. Becslések szerint Szerbiában 2000 tavaszán a menekültek száma egy millió körül volt. A menekültek legtöbbször Vajdaságba települt be. 1996-ban a regisztrált betelepültek száma 257 739 fő, ami az összes menekült 42%-a és a vajdasági lakosság 13%-a (Gábrity Molnár, 2001: 142-143). Az NATO akcióját követően becsült adatok szerint 10-15 ezer újabb menekült (koszovói roma) érkezett a Vajdaságba. 94%-a szerb nemzetiségű volt, akik főleg ismerősöknél húzódtak meg. A tartományban még 2002-ben is 186 463 menekültet regisztráltak (Gábrity Molnár, 2006). A letelepedett menekültek miatt a Vajdaság összes népességének kétharmada szerb lett, amelyen belül az autochton és a betelepült lakosság közötti arány kiegyenlítődt. Ez nem csupán az etnikai arányokat változtatta meg, hanem a

tartomány népességének politikai magatartására is hatott.

A tartomány autochton lakosságának csökkenését nemcsak a betelepülési hullámok okozták, hanem az emigráció is szerepet játszott a folyamatban. 1965 óta a lakosok folyamatosan elhagyják a térséget, hogy külföldön vállaljanak munkát. Az emigrációból a vajdasági magyarok sem maradtak ki. Sőt egyes vélemények szerint a Vajdaság területéről külföldre irányuló migráció nagyobb károkat okozott az itt élő magyarságnak, mint az asszimiláció. 1948-1991 között körülbelül 70 ezer fő vándorolt külföldre. A kilencvenes években a háborús veszélyeztetettség, mozgósítás, az elszegényedés, kilátástalan jövő betetétzték az emigrációs törekvéseket. Becslések szerint, a fent említett tényezők hatására 50 ezer magyar vándorolt ki a Vajdaságból.

A migrációk megváltoztatták a tartomány etnikai arculatát, ezenkívül új és eltérő viselkedésformák jelentkeztek a kisebbségek által lakott községekben, leginkább ott, ahol jelentős számú menekült telepedett meg. Tito idején a multikulturalizmust a vajdaságiak nagy része elfogadta, ezzel szemben újabban a tartomány lakosságának bizonyos rétegeiben (különösen a szerbeknél) az etnocentrizmus jelei mutatkoznak.

A szerb társadalomkutatók sokáig nem akarták elfogadni a nagyszerb nemzeti intolerancia tényét. Ehelyett a nemzetiségi tolerancia és a szükséges kulturális differenciálódást észlelték a multietnikus Vajdaságban. Azt állították, hogy ez a jelenség szociális természetű és csak kivételes esetekben nacionalista jellegű. Bačević kutatása szerint a Vajdaság lakosságának csupán 10%-a mutatott fel „nacio-kulturális bezártságot” (Bačević, 1990: 107-115). A délszláv háború idején a szociológusok a szerbeknél „a nemzeti identifikálódás feltörését” észlelték, de már magas fokú „xenofobiás jellegű” bezártságot állapítottak meg. Akkor már nem titkolták, hogy a szerb lakosság magas fokú intoleranciát mutat, az albánokkal (77,8%), a muszlimokkal (73,1%), a horvátokkal (69,1%), a magyarokkal (56,5%) és a macedónokkal (44,1%) szemben (Golubović–Kuzmanović–Vasović, 1995). 1995-ben a menekültek tömeges érkezésével a vajdaságiakban erősödött a nacionalizmus. A kutatások alapján etnikai bizalmatlanság volt kimutatható a szerbek 45%-nál. A szerbeket a szlovákok (15,2%),

majd a magyarok (13,2%) és a románok (11,2%) követték, de jóval kisebb százalékos arányban.

A tartományban elemezhető lakossági magatartásvizsgálatok kimutatták, hogy a betelepülteknél tapasztalható leginkább a toleranciahiány. A menekültek a vesztes szindrómát élték át, sőt a kisebbségeket hibáztatják, hogy nem az ő nemzetük lett a térségben az abszolút domináns (Gábrity Molnár, 2005: 97). Ebben a helyzetben a kisebbségek veszélyeztetve érezték magukat, arra kényszerültek, hogy spontánul, vagy szervezeten tömörüljenek, etnikailag homogenizálódjanak. Az etnikai distancia (távolságtartás) jelei mutatkoztak. A kisebbségeknél megfigyelhető lett az etnikai begubózás, az etnikai és a regionális tudat egybekapcsolt megélése. A magyaroknál érezhető lett a bizalmatlanság a közigazgatás szerveivel szemben (különösen a rendőrség iránt).

Miloševićet 2000-ben véglegesen eltávolították, de a nacionalista eszmék nem tűntek el Szerbiában. Ezt bizonyítják Vajdaság-szerte a megrongált vallási épületek, emlékművek, sértő tartalmú graffitik, szórólapok és plakátok megjelenése, a szóbeli és a testi sértések. „A nemzeti indíttatású verekedések ... gyakoriak voltak a tömbmagyarságban, mert a szerb jövevénynek nem az a fontos, hogy ott domináljon, ahol elenyésző, szinte észrevehetetlen a nemzeti kisebbség létszáma. A dominanciaszándék azokban a vajdasági községekben jelenik meg, ahol nemcsak a szerb a hivatalos nyelv, ahol az iskolákban több magyar osztály működik, ahol évszázadok óta több felekezet létezik. Ebben a helyzetben (etnikai vagy nyelvi) versengés, rivalizálás jelenik meg, majd elharapózik, és verekedéssé fajul” (Gábrity Molnár, 2005: 97). A legtöbb etnikai incidens a következő községekben történt: Újvidék, Temerin, Nagybecskerek, Szabadka és Zombor. Mint ismeretes, 2005 elején az Európai Parlament tényfeltáró bizottságot küldött a térségbe, hogy kivizsgálja az etnikai incidenseket.

A vajdasági magyarság egy nehéz időszakot vészelt át. A kilencvenes évek háborús eseményei lelkekben mély nyomot hagytak. A vajdasági magyarságnak két olyan személyiségjegye is van, amelyből arra következtethetünk, hogy a folyamatos sebzettség és sebezhetőség állapotában él: a kisebbségi érzés és a depresszió (Sági, 2001: 205). A társadalmi súlyvesztés mellett növekedett a létbizonytalanság. A hontalanság ér-

zése uralkodott el. A felocsúdás helyett 2004-ben a sikertelen kettős állampolgárságról szóló anyaországi népszavazás szintén rontott a vajdasági magyarság közérzetén. Ezt a hibát az új magyar kormány igyekszik jövéteni.

Konklúzió

A migrációk eredményeképpen (majd egy évszázada), jelentősen megnövekedett a szerb lakosság száma a tartományban. Még a lakosságcsere folyamata is bizonyítható, az emigrációs és imigrációs hullámok követésével.

A nemzettel való azonosulás kimutatásának mértéke, de a más nemzetek irányába mutató bizalmatlanság is a szerbeknél a legerősebb. A szerb etnikai térnyerés, az utóbbi két évtizedben, elsősorban a Belgrád–Újvidék–Szabadka tengely közelében fekvő, kedvező életkörülményeket kínáló, gazdaságilag fejlett térségek és városok területén feltűnő. A gazdasági térhódítás politikai és kulturális erőnlétet is kölcsönzött a szerbségnek. Úgy tűnik, hogy a hatóság, pártok és a média már nem is igyekeznek leplezni az elszerbesítés folyamatát.

Felhasznált szakirodalom:

Bačević, Ljiljana és munkatársai (1990): *Neposlušni medij*, Novi Sad: RTV Novi Sad

Gábrity Molnár Irén (2001): *A jugoszláviai magyarok vándormozgalmának okai és méretei*, In: Dr. Gábrity Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Fészekhagyó vajdaságiak*, Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság, 115-162

Gábrity Molnár Irén (2005): *Vajdasági egyházak, vallásgyakorlási nehézségek*, In: Dr. Gábrity Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Közérzeti barangoló*, Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság, 91-109

Dr. Gábrity Molnár Irén (2006): *Szerbia és Vajdaság demográfiai mutatói – migrációk*, In: Gábrity Molnár Irén–Ricz András (szerk.): *Kistérségek életerege – Délvidéki fejlesztési lehetőségek*, Szabadka: Regionális Tudományi Társaság

Gábrity Molnár Irén: *A vajdasági magyarok és az EU (2009/4-5)*, In: *Közép-Európai Közlemények – Történeszek, geográfusok és regionalisták folyóirata*, Főszer.: Gulyás László, Szegedi Tudományegyetem, II. évf. 4-5. szám, No. 6-7. Szeged. 72-79.

Golubović, Z., B. Kuzmanović, M. Vasović (1995): *Društveni karakter i društvene promene u svetlu nacionalnih sukoba (Social Character and Social Changes in the Light of National Conflicts)*, Belgrade: Institut za filozofiju i društvenu teoriju i Institut Filip Višnjić.

Mirnics Károly (2001): *Betelepítések, kitelepítések és vándormozgalmak*, In: Gábrityné dr. Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Fészekhagyó vajdaságiak*, Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság. 9-75.

Dr. Sági Zoltán (2001): *Délvidéki lelkiállapot*, In: Gábrityné dr. Molnár Irén–Mirnics Zsuzsa (szerk.): *Fészekhagyó vajdaságiak*, Szabadka: Magyarságkutató Tudományos Társaság. 205-213.

Toborzó

A dolgozat eredetileg a 9. VMTDK 2010. évi plenáris előadására készült. Mentora: Prof. Dr. GÁBRITY MOLNÁR Irén egyetemi tanár.